

Over een zeventiende-eeuwse steen van de families Van Bronckhorst en Vijgh in kasteel De Waardenburg

DOOR

R. DELL'AIRA

Toen in 1958 een begin gemaakt werd met de consolidatie van kasteel De Waardenburg, werd door de nieuwe bewoner en initiatiefnemer Adriaan F. van Goelst Meijer (1892-1990), in de kelder van het kasteel een forse gedenksteen aangetroffen. De steen is door één persoon niet te tillen, dus werd hij met vereende krachten naar boven gebracht en in het daglicht bekeken.

Op de vierkante massieve steen (rode zandsteen, 72,8 x 78,5 x 10 cm) zag men op het midden ervan twee grote wapens: (een mannelijk wapen (links) en een vrouwelijk wapen (rechts)) die geflankeerd werden door acht kleine wapens, vier links en vier rechts.

De wapens en verdere decoratie's zijn uitgevoerd in de techniek van het relievo-schiacciato (zeer ondiepe, bijna platte sculptuur).

De steen werd in een tamelijk slechte staat teruggevonden. Overal zijn op het oppervlak nog de sporen terug te vinden van bijslagen die daarop terechtwamen bij het houthakken, waarvoor de steen kennelijk lange tijd als geschikt plateau fungeerde. Bovendien mist er ook nog een rechthoekig fragmentje uit het grote mannelijke wapen (links). Aanvankelijk wist men niet met wat voor een steen men te maken had en zette hem buiten op het voorplein neer, tegen de muur van de middenvleugel. Daar heeft de steen tot 1992 gestaan in weer en wind hetgeen niet erg bevorderlijk geweest is voor het behoud. Sommige wapens zijn dan ook zodanig afgesleten dat ze onherkenbaar zijn geworden. Gelukkig wist Van Goelst Meijer tijdig een duidelijke reconstructie van de steen en haar wapens te maken zodat wij tegenwoordig weten welke wapens er op te zien waren.¹ Volgens de onderzoekingen van Van Goelst Meijer zou het gaan om de families Van Bronckhorst en

De steen van Gerard van Bronckhorst en Heilwich Vijgh op kasteel De Waardenburg. Rode zandsteen, 72,8 x 78,5 x 10 cm, ca. 1635. Foto: R. Dell'aira, 1990.

Vijgh. Op de steen geven de twee grote wapens dit aan. Het linker wapen (heraldisch rechts) is het wapen van de familie Van Bronckhorst en het rechter wapen (heraldisch links) dat van de familie Vijgh. Deze combinatie wijst op het echtpaar van Heilwich Vijgh en Gerard (of Gerrit) van Bronckhorst. Bovendien is het wapen van de familie Vijgh ellipsvormig weergegeven hetgeen bevestigt dat dit een vrouw betreft en het dus duidelijk om een echtpaar gaat. Enige rangorde is eveneens te bespeuren. Vanouds is de rechterzijde (voor de beschouwer links) de belangrijkste zijde en zodoende werd volgens de traditie aan die zijde het wapen van de man geplaatst.

Aan weerszijde van de wapens van het echtpaar zijn twee maal vier kleine wapens te zien die, zo suggereerde ook Van Goelst Meijer, ieder voorzien geweest moeten zijn van een onderschrift. Volgens Van Goelst Meijer zouden de rechthoekige horizontaal geplaatste

plaatjes onder de kleine wapens voorzien geweest moeten zijn van de naam van de desbetreffende familie (vergelijk de gevelsteen boven de hoofdingang van kasteel Dussen). Zo is linksboven, in de hoek, het wapen te zien van Van Bronckhorst (Gerard's vader), daaronder dat van Van Welderen (Gerard's moeder), dan Van Oyen en tenslotte dat van Vijgh.

Aan de rechterzijde van de steen zien we de serie van Heilwich Vijgh met van boven naar beneden de wapens van Vijgh (Heilwich's vader), Van Boinenburg (Heilwich's moeder), Van Rossum en Van de Poll (geheel verdwenen).

Met deze gegevens is duidelijk geworden dat het een kwartierstaat voorstelt waarop het echtpaar Van Bronckhorst/Vijgh centraal staat.

We kunnen aan de hand van deze gegevens en onze stilistische kennis de steen dateren rond het midden van de 17de eeuw. Gerard van Bronckhorst huwde voor de tweede maal in 1635 met Heilwich Vijgh, waardoor de heerlijkheid Waardenburg in handen kwam van zijn familie. Overigens waren de Van Bronckhorsten al geparenteerd aan de familie Vijgh zodat het bezit dus min of meer toch in dezelfde familie bleef.

Het echtpaar Van Bronckhorst/Vijgh moet kasteel De Waardenburg nog tamelijk lang bewoond hebben. Gerard was aanvankelijk als schout werkzaam in het nabij gelegen Tuil. Later komen we zijn naam tegen als burgemeester van Nijmegen. In 1660 overleed Gerard. Zijn vrouw Heilwich moet tot haar dood in 1674 op kasteel De Waardenburg zijn gebleven. Over die periode is weinig bekend terwijl het wel een interessante periode geweest moet zijn. Opvallend is namelijk dat in het rampjaar 1672 kasteel De Waardenburg door de Fransen gespaard werd terwijl de meeste andere kastelen in de omgeving werden verwoest. Men heeft in de wandelgangen wel eens geopperd dat Heilwich of, waarschijnlijker, haar zoon Dirk die in 1660 heer van Waardenburg was geworden, met de Fransen zou hebben onderhandeld en hen hebben betaald opdat zij Waardenburg met rust lieten. Ofschoon er voor deze hypothese geen harde bewijzen bestaan, is het beslist een logische optie omdat dit wel vaker gebeurde. Een bekend voorbeeld is dat van kasteel Ammersoyen.² Op kasteel Ammersoyen onderhandelde Thomas Walraven van Arkel met legeraanvoerder graaf De Lorge die maar liefst 7000 gulden en flink wat manschappen voor de bouw van fort Crèvecoeur van hem ontving en zodoende Ammersoyen met rust liet. Wel werd de nabijgelegen kerk verwoest die sindsdien een ruïne is gebleven tot op de dag van vandaag.

Reconstructie van de Waardenburgse gedenksteen door R. Dell'Aira (olieverf op papier) naar de reconstructie van A.F. van Goelst Meijer. Foto: W.M. van Engelen, Hedel.

Nu is het natuurlijk nog de vraag waar deze steen precies voor gediend heeft en waar hij ingemetseld geweest moet zijn. Waarschijnlijk moet de steen bedoeld zijn voor een gevel of voor boven een poort. Sporen van kleuren zijn op de steen niet gevonden maar het is heel goed mogelijk dat de steen beschilderd geweest is.

Waar de steen precies ingemetseld is geweest valt moeilijk na te gaan omdat grote delen van het kasteel niet meer bestaan. Bovendien is het niet gezegd dat de steen bedoeld was voor kasteel De Waardenburg. Het zou ook voor een ander belangrijk gebouw in Waardenburg bedoeld kunnen zijn. Het huidige kasteel geeft geen uitsluitsel over dit probleem. Wel is zeker dat het specifiek voor Waardenburg bedoeld is. Kasteel De Waardenburg zou in ons geval, als residentie van het echtpaar Van Bronckhorst/Vijgh, het meest logische gebouw zijn waar deze steen thuis zou moeten horen.

Tegenwoordig wordt de steen bewaard in één van de vertrekken van het kasteel. Zij ligt daar op z'n kant in een hoek van een grote kamer. Al ligt de steen daar nu voorlopig droog en veilig, toch is het natuurlijk te hopen dat men in de toekomst de waarde van deze steen in zal blijven zien zodat de steen van Waardenburg niet verloren zal gaan.

Noten

¹ Hiervan bestaat geen publikatie. Enkele notitie's betreffende kasteel De Waardenburg van Van Goelst Meijer zijn in het bezit van de schrijver.

² E.C. Barones van der Borch tot Verwolde-Swemle e.a., *Ammersoyen, Bijdragen tot de geschiedenis van het kasteel, de heerlijkheid en de heren van Ammersoyen*, Zutphen 1986. p.25.